

Dr. Halûk Karamağaralı'nın Fikir Hayatından Kesitler", a.e., s. XXVIII-XXXII; Süleyman Hayri Bolay, "Mükemmeli Arayan İnsan", a.e., s. XV-XVII; Yunus Demirer, Prof. Dr. Halûk Karamağaralı'nın Hayatı ve Eserleri (yüksek lisans tezi, 2010), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ahmet Gedik, "Halûk Karamağaralı ile Röportaj", İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Müzik Dergisi, VII/13, Konya 2009, s. 341-354; Necmeddin Sefercioğlu, "Karamağaralı Halûk Bey", TY, XXIX/259 (2009), s. 100-101; Nihat Boydaş, "Prof. Dr. O. Halûk Karamağaralı'ya Saygı", a.e., s. 101-103; Halit Çal, "Prof. Dr. Halûk Karamağaralı Hoca'yı (1923-2009) Sonsuzluğa Uğurladık", a.e., s. 104-106.

C. NAKİŞ KARAMAĞARALI

KARÂNİSA

(القرانصة)

Memlûk ordusunda
sultânîyye birliklerini teşkil eden
üç kısımdan biri.

Kelime olarak sözlükte "tecrübeli, kıdemli, işini iyi bilen" anlamındaki *kurnâsın* (قرناس / قرناس) çoğuludur. Memlûkler döneminde olumlu anlamda kullanılan *kurnâsın* günümüz Farsça'sında "hilekâr, düzenbaz" mânasındaki aynı kelime ile ilişkisi tesbit edilememiştir (Steingass, s. 966). *Kurnâs* ve *karânîs*, Bahrî Memlûkleri döneminde "tecrübeli asker, kıdemli askerler" anlamında kullanılmaya başlanmış ve bu isimlendirme Burcî Memlûkleri döneminde de devam etmiştir. *Kurnâs* sıfatının bazı emirlere lakap olarak verildiği de görülmektedir. Burcî Memlûkleri'nde *karânîs* ve *karânîsa* kelimeleri, Memlûk Devleti ordusunun en önemli unsuru olan kapıkulu birlikleri sultânîyyenin bir grubunun adı olmuş ve el-memâlikü'l-karânîsa terkibi giderek yaygınlaşmıştır (İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XV, 103; İbn İyâs, III, 124, 246; IV, 242, 431; V, 44-45). Sultanın kapıkulu birlikleri, doğrudan sultanların satın aldığı memlûklerle (müşterevât / eclâb, cûlbân) daha önceki sultanların veya emirlerin memlûklerinden olup sultan tarafından bu gruba dahil edilen ve "müstahdemûn" denilen memlûklerden meydana geliyordu. Müstahdemûn içinde önceki emirlerin birliklerinde görev yapmış memlûklere seyfiyye, önceki sultanlardan kalma memlûklere ise *karânîsa* adı veriliyordu.

Karânîsa, askerî sınıfa önceden girmeleri sebebiyle askerî tecrübeleri ve savaşlardaki maharetleriyle öne çıkıyorlardı (Makrîzî, *es-Sülûk*, IV/3, s. 1074). Ancak bu kabiliyetlerine rağmen *karânîsa* ve seyfiyye, sultânîyye içinde bizzat sultanın

satın aldığı memlûklerin teşkil ettiği müşterevât / cûlbâna nisbetle ikinci derecede kabul edilirdi (Ayalon, *TİD*, IV [1989], s. 239-240). Sultanlar kendi memlûklerini her bakımdan onlara tercih ederdi. Çünkü memlûkler kendilerini yetiştirip âzat eden efendilerini üstat ve baba yerine koyar, ömürlerinin sonuna kadar onlara büyük sadakatle bağlı kalırlardı. Ancak kendilerini yetiştiren üstatlarına bağlılıklarını devam ettiren *karânîsanın* yeni efendileri olan sultana bağlılıkları aynı derecede olmayabiliyordu. Bu sebeple sultanlar iktidarlarını güçlendirmek için kendi memlûklerine daha çok özen gösteriyordu. Büyük bir emirin Sultan Barsbay'a hitaben söylediği, müşterevâtı olmasaydı ümerâdan hiçbirinin kendisine itaat etme mecburiyeti duymayacağı şeklindeki sözleri (İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XIV, 327) bu özenin sebebinin açıklamaktır. Ayalon, Memlûk sultanlarının savaş ve seferlere genellikle *karânîsaya* göndermelerinin sebebinin de müşterevâtlarını koruma arzusu olduğunu söyler (BSOAS, XVI [1954], s. 80, 85-86).

Karânîsa iktâ, aylık maaş (câmekiyye), yıllık elbise, günlük et istihkakı, kurbanlık, cûlûs bahşişi ve sefer ödenekleri, binek hayvan dağıtımı, yem tahsisatının miktarı ve ödeme şekilleri bakımından da müşterevâtın gerisinde kalıyordu (a.g.e., XVI [1954], s. 86-88). Sultânîyye birlikleri içinde *karânîsaya* yönelik bu ayırımıcı tavır iki grup arasında süregelen çekişmelerin yanı sıra çatışmalara da yol açtı ve terfi şansı olmayan *karânîsa* cûlbânı çekemiyordu. Kansu Gavri, Suriye seferi öncesinde muhtemelen cûlbânın baskısıyla *karânîsanın* 500 kadarını sefere götürmeyip Mısır'ın bazı merkezlerinde görevlendirmişti (İbn İyâs, V, 30). Hatta tarihçiler, Mercidâbık Savaşı'nın kaybedilmesinde bu iki grup arasındaki rekabetin etkili olduğunu kabul eder. Emirler arasındaki mücadelelerde de *karânîsanın* genellikle müşterevâtın karşısında yer aldığı görülmektedir (Makrîzî, IV/3, s. 1074). Ancak *karânîsa* yapılan ayırımıcılığa rağmen ordunun önemli bir unsuru olma hususiyetini devletin sonuna kadar korumuştur. Devletin gücünü büyük ölçüde kaybettiği, müşterevât kısmının zayıf sultanlar üzerinde nüfuz kurarak yönetime müdahalede bulunduğuna ve sık sık karışıklık çıkardığı son dönemlerde bazı sultanlar yaşlı memlûklerin oluşturduğu *karânîsa* ve seyfiyyeye önem vermişlerdir. *Karânîsa* memlûklerinin devletin yıkılmasından

sonraki süreçte de varlığını sürdürdüğü görülmektedir (İbn İyâs, V, 458; Cebertî, I, 651).

Diğer taraftan *karânîs* kavramının Burcî Memlûkleri zamanında bir grup emir hakkında "el-ecnâdü'l-karânîs" şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Kendisi de sultânîyye memlûklerinden olan devlet adamı ve tarihçi Halîl b. Şâhin sultan divanına kayıtlı ve buradan yüksek maaş alan, beşler emirlerine denk bir rütbede az sayıdaki kıdemli asker olarak tanıttığı bu grubun daha önce 100 neferden meydana geldiğini, ancak giderek sayılarının azaldığını ve onlara "ulugâlar" / (الوغال) ulu ağalar denildiğini söylemektedir (*Zübdetü Keşfi'l-memâlik*, s. 115). Onun bu açıklamasından -kesin olmamakla birlikte- el-ecnâdü'l-karânîs ifadesiyle sarayda görev yapan bir grup emiri kastettiği sonucu çıkarılabilir. İbn Tağrıberdî bir yerde "el-ecnâdü'l-karânîs" ifadesini kullanmış, bu adı taşıyan bir grup iktâ sahibi askerin gelirlerini ele geçirmek isteyenlerin saldırısına uğradığını kaydetmiştir (*en-Nücûmü'z-zâhire*, XVI, 142).

BİBLİYOGRAFYA :

Steingass, *Dictionary*, s. 966; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, IX, 183, 227, 258; Makrîzî, *es-Sülûk*, IV/1, s. 47; IV/2, s. 1049; IV/3, s. 1074, 1091; Halîl b. Şâhin, *Zübdetü Keşfi'l-memâlik* (nşr. P. Ravaisse), Paris 1894, s. 115-116; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XIV, 199-200, 326-327; XV, 103, 235; XVI, 142; a.mlf., *el-Menhelü's-sâfi*, VI, 126, 180; a.mlf., *Havâdisü'd-dühür* (nşr. M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1990, I, 70; II, 250, 428, 429; Şemseddin es-Sehâvî, *Veczü'l-kelem fi'z-zeyl 'alâ Düvelü'l-İslâm* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf v.dğr.), Beyrut 1416/1995, III, 1236; Hatîb el-Cevherî, *Nüzhetu'n-nüfus ve'l-ebdân fi tevârihi'z-zamân* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1994, IV, 29, 33; Abdülbâsıt el-Malâtî, *Neylü'l-emel fi zeyli'd-Düvel* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Sayda-Beyrut 1422/2002, V, 37, 38; VII, 362; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zuhûr*, II, 187; III, 124, 246, 262; IV, 60, 107, 242, 358, 431-432, 444, 448; V, 24, 30, 44-45, 69, 458; İbn Zübül, *Âhiretü'l-Memâlik* (nşr. Abdülmün'im Âmir), Kahire 1998, s. 100; Abdurrahman b. Hasan el-Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr* (nşr. Abdürrahîm Abdurrahman Abdürrahîm), Kahire 1998, I, 651; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 428-429; W. Popper, *Egypt and Syria under the Circassian Sultans, 1382-1468 A.D.*, Berkeley 1955, s. 87, 88; a.mlf., *Extracts From Abü'l-Mahâsin İbn Tağrı Birdi's Chronicle Entitled Hawâdith ad-Duhür fi Maqâ'l-Ayyâm wash-Shuhûr*, Berkeley 1942, IV, s. XLIX-LXIII; Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilat*, İstanbul 2007, bk. İndeks; D. Ayalon, "Studies on the Structure of the Mamluk Army -I, III", *BSOAS*, XV (1953), s. 204 vd.; XVI (1954), s. 73, 80, 85-89; a.mlf., "The System of Payment in Mamluk Military Society", *JESHO*, I (1957-58), s. 48-64, 257 vd.; a.mlf., "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi" (trc. Samira Kortantamer), *TİD*, IV (1989), s. 238-240.

FATİH YAHYA AYAZ